

Mainuš, František

Rozhodující podíl Sovětského svazu na vítězství ve druhé světové válce

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1980, vol. 29, iss. C27, pp. [243]-252

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102808>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

FRANTIŠEK MAINUŠ

ROZHODUJÍCÍ PODÍL SOVĚTSKÉHO SVAZU NA VÍTĚZSTVÍ VE DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

V létech, kdy sovětské národy uskutečňovaly veliké úkoly prvních pěti-letek, stahovala se nad Evropou a světem nebezpečná mračna fašistického nebezpečí. S pomocí vnitřních sil velkoburžoazie a zahraničních imperialistických kruhů se dral v Německu k moci nacismus. V lednu 1933 se stal říšským kancléřem Adolf Hitler. Za několik dní hořel říšský sněm a tisíce německých komunistů a antifašistů byly vrženy do žalářů a koncentračních táborů. Ihned poté, co se nacisté chopili moci v Německu, začala komunistická strana a sovětská vláda odhalovat agresivní německý fašismus jako vážné nebezpečí pro světový mír.¹ Boj Sovětského svazu proti imperialistickým přípravám nové světové války zvýšil jeho mezinárodní autoritu. Vlády četných zemí, které dosud odmítaly uznat Sovětský svaz, byly pod tlakem svého veřejného mínění nuceny v létech 1933—1935 navázat s ním diplomatické styky. K těmto státům patřily Španělsko, Rumunsko, Československo, Maďarsko, Albánie, Bulharsko a USA. V roce 1934 se Sovětský svaz stal členem Společnosti národů a jeho zástupci svedli rozhodný zápas v této organizaci za obranu míru a za vytvoření systému kolektivní bezpečnosti.

Sovětská vláda předložila vládě francouzské návrh na uzavření smlouvy o vzájemné pomoci proti agresi. Této smlouvy se měly vedle obou těchto zemí zúčastnit také Belgie, Československo, Polsko, popř. i další země.² Ale tento návrh narazil na odpor četných odpůrců a fašisté z Berlína dokonce inscenovali atentát na jednoho ze zastánců této, sovětskou vládou prosazované kolektivní bezpečnosti, na francouzského ministra zahraničních věcí L. Barthoua.³ Bylo to 9. října 1934. Po velkém úsilí sovětské vlády se podařilo v roce 1935 uzavřít smlouvu s Francií a pak také s Československem. Národy Francie i Československa chápaly, že tato smlouva odpovídá plně zájmům a nezávislosti obou států a je důležitou ochranou

¹ *Dějiny komunistické strany Sovětského svazu*, Praha 1971, str. 449.

² *Dějiny druhé světové války*, sv. 1, Praha 1977, str. 306 n.

³ *Tamtéž*, str. 300 n.

před rostoucím fašistickým nebezpečím, jež se rok od roku zvyšovalo.

V květnu 1935 vtrhla italská vojska do Etiopie. Ve Společnosti národů vystoupil sovětský zástupce rozhodně proti této bezohledné agresi a díky tomu se podařilo přimět tuto liknavou organizaci k odhlasování rezoluce prohlašující Itálii za agresora a vyhlásit proti ní sankce, zejména hospodářské, které však západní mocnosti, zvláště Anglie, neplnily.

Dne 18. července 1936 zaútočili španělští fašističtí generálové, mající zajištěnou podporu italských a německých fašistických vlád, na španělskou republiku. Vládnoucí kruhy ve Francii, Anglii a jiných zemích, také v Československu, zvolily cestu zardoušení španělské republiky. Jejich politika nevměšování, která se stala v těchto letech tak proslulou, byla licoměrná a přímo pobízela fašistické útočníky k dalším výbojům. Představitelé Sovětského svazu v mezinárodních organizacích odhalovali před světovou veřejností spiknutí imperialistických a fašistických sil proti míru.

Sovětská vláda pomáhala španělskému lidu v boji proti fašistickým útočníkům dodávkami zbraní, potravin, léků i vysíláním zkušených odborníků a instruktorů. Rozhodný postup Sovětského svazu proti silám fašismu a jeho pomoc Španělsku mu získaly sympatie v mnoha zemích světa. Nejlepší představitelé světové vědy a kultury a milióny lidí na celém světě se postavili do společné protifašistické fronty.

Japonská agrese proti Číně byla dokladem, že nejen Evropa, ale celý svět se řítí do nové válečné katastrofy. Agrese fašistických sil byla zaměřena proti Sovětskému svazu, jak dokazuje pakt proti Kominterně, uzavřený v listopadu 1936 mezi Německem a Japonskem, k němuž pak přistoupila Itálie a později další státy ovládané fašistickými režimy.⁴

Nebezpečí války se vážně přiblížilo v roce 1938. Nacistické Německo provedlo připojení Rakouska. Byla uzavřena mnichovská dohoda, v níž mezinárodní imperialismus předhodil Československo Hitlerovi jako závdavek na jeho cestu na východ a československá vládnoucí buržoazie, zaslíbená protisovětským postojem, nechala naše národy na pospas nacistickým okupantům a jejich domácím přísluhovatelům. Komunistická strana a vláda Sovětského svazu využívaly i nyní, kdy se svět ocitl na pokraji války, každé příležitosti, aby byla vytvořena hráz proti fašistickým útočníkům. Sovětská vláda navrhla vládám Francie a Velké Británie uzavření smlouvy, která by zajistila společný postup proti fašistickým agresorům. Ale krátkozrakost protisovětských usmiřovatelů typu anglického premiéra Chamberlaina byla neuvěřitelná. Tito lidé dělali všechno, aby usměrnili útok nacistického Německa a Japonska pouze na Sovětský svaz.⁵ Tato osudná politika měla katastrofální následky také pro národy jejich zemí. Nacistické divize rozdrtily Francii, zmocnily se téměř celé Evropy a stály před branami Anglie. Jen Hitlerovo rozhodnutí napadnout Sovětský svaz zachránilo tuto zemi před osudem států na kontinentě.

Rok 1945 zůstane zapsán v dějinách lidstva jako rok skončení druhé světové války; v květnu 1945 utichly zbraně v Evropě a nad poraženým nacistickým Německem zavlály vlajky mocností protifašistické koalice a když

⁴ *Tamtéž*, sv. 2, str. 000.

⁵ *Dějiny komunistické strany Sovětského svazu*, str. 479 n.

v srpnu téhož roku ustalo vraždění také v Asii kapitulací Japonska, teprve tehdy si lidé uvědomili obrovské rozměry a hrůzu války. Druhá světová válka si vyžádala obrovské úsilí národů celého světa. Zúčastnilo se jí 61 států, v nichž žilo 75 % veškerého obyvatelstva světa. Do ozbrojených sil bylo povoláno 110 miliónů lidí. Druhá světová válka si vyžádala 50 miliónů lidských životů a nevyčíslitelné utrpení a strádání stamiliónů. Materiální ztráty se dají těžce vyčíslit. V tomto gigantickém zápase protifašistických sil s fašismem a při jejich vítězství sehrál rozhodující úlohu Sovětský svaz, a to nejen při porážce nacistického Německa a jeho satelitů, ale také při rozdrčení japonského militaristického císařství.⁶ Zamysleme se nad dějinami druhé světové války a sledujme boj sovětských národů v těchto letech.

Nacistické Německo dosáhlo v prvních letech války obrovských úspěchů. Jeho tankové divize rozdrtily Polsko, na jaře 1940 bylo obsazeno Dánsko a Norsko. Západní tažení skončilo obrovským úspěchem nacistických armád, když v železničním vagóně v lese v Compiègne, v němž bylo v roce 1918 podepsáno příměří mezi Německem a Francií, francouzští zástupci podepsali bezpodmínečnou kapitulaci. Radostí vyskakující Hitler, šílený slávou a touhou po vytvoření už nejen Velkoněmecké říše, ale světového imperia, dal pokyn k vypracování plánu Barbarossa, útoku proti Sovětskému svazu. Jeho generálové a maršálové, pokryti vyznamenáními z posledních válečných tažení, se připravovali k novému, podle jejich názoru, nejslavnějšímu tažení na východ.

Všechno, co měla německá armáda k dispozici, nejlepší tankové divize, masa letectva, elitní esesácké jednotky, bylo připraveno k tomuto novému bleskovému úderu. Nacistická diplomacie zpracovávala své spojení a vojenští a hospodářští poradci připravovali satelitní státy k útoku proti Sovětskému svazu. Finsko, Rumunsko, Maďarsko, Itálie i Slovensko daly k dispozici svůj lidský i materiální potenciál.⁷

Když 22. června 1941 vtrhla tato novodobá Velká armáda přes sovětské hranice, překročila je obdobně jako před léty armáda Napoleonova také ve druhé polovině června, zdálo se, že nic na světě nemůže zadržet tuto lavinu oceli a ohně. Více než 180 divizí, z toho 155 německých se vrhlo na první socialistický stát s plánem rozbít ho v průběhu několika měsíců a podrobit sovětské národy „novému pořádku“. Za bojovými jednotkami šly skupiny určené k likvidaci sovětských občanů, členů komunistické strany, Komsomolu a všech těch, kteří byli přívrženci sovětského systému. Válka proti Sovětskému svazu nebyla podle nacistických názorů pouze válkou proti vojenskému protivníkovi, ale i zničujícím úderem proti ideologickému nepříteli. Proto byla vedena takovými způsoby, že před nimi blednou všechny zločiny spáchané v krvavé historii lidstva. Od prvních hodin svého vpádu se fašističtí útočníci dopouštěli nesčetných zločinů vsude tam, kam vstoupila jejich noha.⁸

Útok nacistických armád, vedený s velkou přesilou výtečně vyzbroje-

⁶ *Dějiny Velké vlastenecké války Sovětského svazu 1941–1945*, sv. 6, Praha 1967, str. 9.

⁷ G. A. Děborin, *Druhá světová válka*, Praha 1960, str. 111 n.

⁸ *Viz Der Process gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof*, sv. 1–42, Norimberk 1947.

nými a vycvičenými vojáky, v jejichž čele byli generálové a důstojníci, kteří si své válečné schopnosti vyzkoušeli v řadě tažení, měl počáteční úspěch. Vojska Rudé armády byla nucena pod těžkými údery ustupovat. Tyto hrozné měsíce v létě a na podzim 1941 byly mnohokrátě námětem nejen historických studií analyzujících příčiny počátečních neúspěchů, ale i zpracování literárních a filmových.

V nejtěžších týdnech ústupu vojsk Rudé armády z bohatých oblastí Ukrajiny, Běloruska a Pobaltských republik se zakalovala síla sovětských národů a posilovala jejich morální pevnost bránit a ubránit svou zemi.

Obrovskou úlohu v průběhu celé války měla komunistická strana (VKS b), která zburcovala sovětské národy a organizovala je k boji s fašistickými útočníky. Ve dnech 22. a 23. června 1941 byla vyhlášena mobilizace všech osob povinných služby v Rudé armádě, byl vyhlášen válečný stav a zaveden mobilizační plán výroby zbraní a střeliva. Dne 3. července 1941 byla válka ústy J. V. Stalina prohlášena na válku vlasteneckou a všichni občané Sovětského svazu byli vyzváni, aby považovali za svatou povinnost hájit svou zemi všude, na frontě i v zázemí.⁹

Mezitím fašistická vojska postupovala do nitra Sovětského svazu. Goebelsova propaganda i několikrátě denně přinášela zvláštní zprávy, v nichž se oznamovala nová vítězství a obsazení dalších sovětských měst. Ale i velmi zkušenými německými generály, přestože jejich vojska postupovala, byli zneklidněni vývojem situace. Na svých taženích se dosud nesetkali s tak nebezpečným protivníkem. Sovětské jednotky se od prvních hodin útoku byly s nevídanou statečností. Na mnoha místech se bránily slabé pohraniční jednotky do posledního muže, velmi často přecházely jednotky Rudé armády do nebezpečných protiútoků a působily nepříteli velmi citelné ztráty. To vše měnilo původní úmysl nacistického velení, obkličít a zničit velká sovětská seskupení a tak se zmocnit celého Sovětského svazu, zejména jeho evropské části. I ve zcela beznadějných situacích se sovětská vojska pokoušela vyjít z obkličení a často se jim to podařilo. Tito lidé, kteří prošli peklem obkličovacích bojů, byli pak vzpravidla nejlepšími vojáky.

Nepřítel se přibližoval k významným centrům Sovětského svazu, k Leningradu, který se mu nepodařilo dobýt, ale pouze obkličít, k Sevastopolu, kde se rozpoutaly mnohaměsíční těžké boje, a s příchodem podzimu 1941 se dostaly nacistické tankové divize už na přístupy k Moskvě. Tam se rozpoutala obrovská bitva, v níž se elitní nacistické jednotky chystaly dovršit své vítězství obsazením hlavního města.

Rudá armáda však zahájila začátkem prosince 1941 překvapující protiúder a nejenže zastavila nacistické tanky, ale způsobila německým armádám obrovské ztráty a zatlačila nepřítele daleko od Moskvy. V boji u Moskvy použilo nacistické velení 77 svých nejlepších divízi, z toho 23 tankových a motorizovaných. Hromadné hrdinství vojáků Rudé armády vyvrcholilo právě v této bitvě. Řadě jednotek byl za jejich projevené hrdinství udělen titul gardové.

V prvních měsících fašistického útoku se rozpoutal dosud nevídaný zápas o zvýšení válečné produkce. Z oblastí evakuovaných před nepřítelem bylo vyvezeno na východ 1 360 velkých podniků a s nimi odešlo na 10 mi-

⁹ *Dějiny komunistické strany*, str. 502 n.

liónů lidí. Bylo nutno nahradit co nejdříve ztracenou výrobu válečného materiálu, uvést do chodu nové továrny vyrábějící tanky, děla, letadla a granáty.¹⁰

Za neuvěřitelně těžkých podmínek a vysokého pracovního nasazení zahajovaly evakuované podniky výrobu někdy už za tři až čtyři týdny na Urale, v západní Sibiři a ve Střední Asii. Jen díky úsilí a pracovnímu vypětí milionů sovětských občanů, zvláště žen a mládeže, se podařilo zastavit prudký pokles válečné výroby a posílat na frontu nové zbraně. V bitvě u Moskvy utrpěly fašistické armády velký neúspěch. Jejich pověstný „Blitzkrieg“ byl zastaven. Byly zmařeny plány na rychlý konec východního tažení. Do povědomí německých generálů se začaly vkrádat pochybnosti o vůdcově geniu, jenž je tolikrát vedl k rozhodným vítězstvím.

Fašistické Německo a jeho satelitě nebyli zdaleka u konce svých sil. Jejich zázemí mělo zatím dostatek možností posílit rozbité divize. Byli povoláni další němečtí muži do armády a na jejich místa ve válečné výrobě přivezly železniční transporty statisíce novodobých otroků; Poláků, Čechů, Ukrajinců, Francouzů a dalších, kteří byli nahnáni do německých zbrojovek, a tam pod dohledem zkušených popoháněčů vyráběli zbraně a střelivo. V celé Evropě, okupované fašisty, milióny lidí plnilo úkoly po potřeby fašistické armády.¹¹

Zatím jsme sledovali obrovský zápas odehrávající se na velkých pláních východní Evropy. Tento boj na život a na smrt udržoval celý svět v údivu. Stamilióny lidí sledovaly od 22. června 1941 obrovský zápas Sovětského svazu s nastupujícími silami fašismu s velkými sympatiemi. V obsazených zemích po zprávé o útoku na Sovětský svaz se začalo rozmáhat hnutí odporu. Lze jmenovat zejména Jugoslávii, kde se právě v období vypuknutí německo-sovětské války rozšířilo partyzánské hnutí vedené komunisty a stalo se důležitou součástí boje evropských národů proti fašismu. Také v Polsku se hnutí odporu značně zaktivizovalo.¹²

Konečně nutno se zmínit o situaci u nás, zejména na území tzv. protektorátu. Po zprávách o napadení Sovětského svazu nacistickým Němcem se s nevídanou rychlostí šířilo odbojové hnutí. Ilegální komunistická strana získávala nové stoupence. Vydávala četné letáky a vycházelo ilegální Rudé právo, na Moravě Hlasy svobody a později Moravská rovnost. Aktivizovaly se i nekomunistické ilegální skupiny. Široké uplatnění našlo heslo „Pracuj pomalu“, jehož výsledkem byla nemalá újma ve válečné produkci, odhadovaná nacistickými odborníky až na jednu třetinu. Také různé formy sabotáží a diverzí vážně znepokojovaly fašistické okupační orgány, jež se obávaly o klid v této pro ně tak důležité oblasti. Není divu, že A. Hitler poslal do Prahy svého osvědčeného pacifikátora R. Heydricha, jenž dostal za úkol uklidnit protektorát a současně připravit a provést první fáze řešení tzv. českého problému, to znamená odstranění českého národa z prostoru Čech a Moravy.¹³

Príslušníci národů žijících ve fašistickém područí, Češi, Slováci, Poláci,

¹⁰ *Dějiny Velké vlastenecké války*, sv. 2, str. 453 n.

¹¹ František Ma in u š, *Totální nasazení, Češi na pracích v Německu 1939–1945*, Brno 1970, str. 16 n.

¹² *Encyklopedia II wojny światowej*, Varšava 1976, str. 53 n.

¹³ Václav Kr á l, *Pravda o okupaci*, Praha 1962, str. 229 n.

Francouzi, Belgičané, Norové a další přijímali zprávy o prvním velkém vítězství sovětských vojsk u Moskvy s obrovským nadšením a nadějami. Vstup Sovětského svazu do války byl však přivítán také v zemích budoucí velké trojky, v Anglii a ve Spojených státech. Angličané s vypětím všech sil odrazili díky statečnosti svých letců i s pomocí letců zahraničních, také československých, úder fašistické Luftwaffe a očekávali ve zříceninách Londýna a dalších měst vylovení nacistických vojsk. Ale Hitler měl jiné plány. Šel na východ, jak si to přáli a jak k tomu svými činy napomáhali příslušníci vlivných reakčních skupin jak v Anglii, tak i ve Spojených státech. Po napadení Sovětského svazu se situace změnila. Dne 12. července 1941 byla uzavřena smlouva sovětsko-anglická o společných akcích ve válce proti Německu a sovětsko-americká o zásadách vzájemné pomoci při vedení války proti agresi.

Sovětská zahraniční politika se všemožně snažila upevnit tento bojový svazek. Začátkem srpna 1941 sdělila vláda Spojených států sovětské vládě, že je rozhodnuta poskytnout SSSR materiální pomoc. V této době navázala sovětská vláda spojení s francouzským výborem Svobodná Francie a také s emigračními vládami Československa, Polska a dalších zemí. S Československem byla uzavřena smlouva o vzájemné pomoci dne 18. července 1941. Dne 1. ledna 1942 podepsalo 26 států, mezi nimi SSSR, USA, Anglie a Čína prohlášení o spojení vojenských a hospodářských zdrojů, které mělo napomoci k vítězství nad fašistickým blokem. Bylo dosaženo dohody o tom, že v roce 1942 Anglie a USA otevřou druhou frontu.¹⁴

Narody Anglie a USA přijímaly s nadšením zprávy o hrdinné obraně Leningradu a Sevastopolu i o neúspěších fašistů u Moskvy, ale vlivné, politické, vojenské i hospodářské kruhy těchto zemí nebyly zdaleka spokojeny s vývojem situace na východní frontě. Očekávaly, že sovětská vojska budou poražena, že však při tom německé armády utrpí těžké ztráty a tak se oba protivníci navzájem oslabí a nebudou hrát ve světové politice v nejbližší době významnější úlohu.

Protože mimo východní frontu nemělo fašistické Německo žádného významnějšího protivníka, posílalo tam všechny své bojeschopné jednotky. K 1. květnu 1942 bylo tam soustředěno celkem 77 % všech německých pozemních vojsk, asi 182 divizí, nepočítaje v to jednotky satelitů. Jen tři německé divize byly v Africe v tzv. africkém sboru pod velením generála Rommela. Do léta 1942 stoupl počet německých divizí na východní frontě na 193 a spolu s divizemi satelitů tam bylo soustředěno 237 divizí. Ale poučení, které fašistické velení dostalo na podzim a v zimě 1941/42 bylo tak účinné, že nový útok byl plánován nikoliv po celé délce východní fronty, ale pouze na jihu ve směru k Volze a na Kavkaz. Koncem června 1942 přešla nepřátelská vojska do útoku a byla zahájena mohutná bitva, která vyvrcholila hrdinnou obranou Stalingradu a pak velkolepým vítězstvím Rudé armády v prostoru tohoto města a také na Kavkaze, a v zimě 1943 i na velkých prostorách Ukrajiny.¹⁵

Hrdinství bojujících vojáků Rudé armády ve Stalingradě vyvolalo vlnu

¹⁴ G. A. Děborin, c. d., str. 151 n.

¹⁵ *Dějiny Velké vlastenecké války*, sv. 2, str. 391 n.

nadšení a sympatii nejen v okupovaných zemích, ale také v zemích spoje- neckých. Naděje porobených národů na vítězství se staly zcela reálnými. Všude, v Jugoslávii, v Polsku, ve Francii a v dalších zemích hnutí odporu dostávalo tímto vítězstvím posilující injekci, rostlo a stalo se nebezpečným pro fašistické uchvatitele. Vzpomeňme jen, kolik úsilí museli vyvinout a kolik jednotek museli fašisté vrhnout proti jugoslávským partyzánům, kolik rozsáhlých ofenzívních akcí podnikli proti nim s použitím silných vojenských a policejních jednotek, a přece se jim nepodařilo ani zdaleka toto hnutí zničit.

Ztráty, jež fašistická vojska utrpěla v bitvě u Stalingradu i v dalších fázích zimního úderu Rudé armády v roce 1943 byly velmi těžké. Ale stej- ný, ne-li vážnější byl psychický dopad této porážky na nacistické velení i na každého důstojníka a vojáka wehrmachu. Od té doby se za německou armádou jako černý stín pohyboval stín Stalingradu. Strach z podobného osudu, strach ze zaslouženého trestu za spáchané zločiny, strach z blížící se porážky už neopustil ani nacistické vojevůdce ani jejich vojska. Obrov- ská porážka u Stalingradu postihla vážně také fašistickou koalici. Velké ztráty, jež utrpěla maďarská, italská a rumunská vojska značně zhoršily postavení fašistických režimů v těchto zemích a vedly k zesílení proti- fašistických sil a nakonec ke značnému posunu ve vědomí širokých mas obyvatelstva vedoucí v konečné fázi ke snaze svrhnout fašistické režimy a uvolnit se ze svazku s nacistickým spojencem.

Jak už bylo zdůrazněno, skutečnost, že nebyla otevřena v roce 1942 slí- bená druhá fronta umožnila, že fašistické velení mohlo vrhnout maximum sil z okupovaných zemí, zvláště západních, na východ. Totální mobilizace vyhlášená v Německu na začátku roku 1943, vedla k prudkému zvýšení válečné výroby, zejména děl, tanků a střeliva. Letecké nálety, podnikané v roce 1943 z Anglie již v masovém měřítku, sice znesnadnily, ale nezadr- žely další růst válečné výroby, která pod vedením A. Speera s milióny pracovníků ze všech evropských zemí nahnaných do zbrojovek Saucke- lovým úřadem pro pracovní nasazení, stále stoupala, a jak dokazují sta- tistiky, přes mnohé obtíže dosáhla vrcholu v polovině roku 1944.¹⁶

Na druhé straně fronty vyvinuli sověťští dělníci a kolchozníci, jak už bylo uvedeno, většinou ženy a děti, obrovské úsilí při zajišťování výroby a zvyšování dodávek zbraní a potravin bojující armádě. Ve druhém polo- letí roku 1941 činila hrubá výroba sovětského průmyslu 76 0/0 celkové produkce z druhého pololetí roku předchozího. Ale i v nejhorších měsících evakuace v roce 1941 a také v roce 1942, kdy bylo nutno opustit další velmi důležité oblasti, se podařilo vybudovat náhradní továrny i celé vý- robní komplexy, které brzy dodávaly armádě tak potřebné zbraně. V roce 1943 byl již dokončen zásadní obrat v práci sovětského válečného průmys- lu, který začal dodávat armádě v masovém měřítku nové a výkonné zbra- ně. Sovětské tankové závody vyrobily za dva roky 1942—43 na 44 600 tanků, kdežto německé v téže době pouze 18 200. Za stejnou dobu ode- vzdal sovětský letecký průmysl armádě o celých 20 000 letadel více než se podařilo německým leteckým továrnám rozsetým po celé okupované Evropě. Obrovské úsilí sovětského válečného průmyslu nejlépe dokumen-

¹⁶ *Tamtéž*, sv. 6, str. 49 n.

tuji čísla o celkové výrobě některých druhů zbraní. Sovětský průmysl vyrobil v době války 489 000 děl všech ráží, 136 000 letadel a 102 000 tanků a samohybných děl.¹⁷

V této souvislosti je nutno si všimnout dodávek válečného a jiného materiálu dodaného do Sovětského svazu z Anglie a ze Spojených států. Je pochopitelné, že zvláště v měsících pro Sovětský svaz velmi kritických, tedy na počátku války a stejně tak v době nového nástupu fašistických armád k Volze a na Kavkaze, měly dodávky od spojenců zvláštní význam. Sověští oficiální činitelé je také s vděčností ocenili. Avšak zejména v poválečných létech se snažili jak historikové z některých západních zemí, tak i mnozí političtí činitelé dokazovat, že tyto dodávky byly hlavní příčinou vítězství sovětských armád. Je třeba ocenit úsilí a statečnost anglických a amerických námořníků, kteří překonávajíc mnohá nebezpečí vozili sovětským spojencům zbraně a suroviny důležité pro vedení války. Z Anglie a ze Spojených států bylo do SSSR dodáno během války 9 600 děl, tj. asi 2 0/0 děl vyrobených v Sovětském svazu, 18 700, tj. asi 12 0/0, a 10 800 tanků, tj. asi 10 0/0 výroby. Některé z těchto zbraní se však na východní frontě dostatečně neosvědčily. Sověští političtí a vojenští činitelé považovali za největší přínos dodávky nákladních automobilů, jichž došlo z Anglie a USA celkem 401 000 kusů a přes 2,5 miliónů tun naftových výrobků, což mělo význam pro zásobení bojujících vojsk pohyblivými prostředky.¹⁸ Na druhé straně Sovětský svaz dodal své zbraně polské armádě, československým jednotkám, jugoslávské národněosvobozenecké armádě a rovněž partyzánským oddílům ve střední a jihovýchodní Evropě. Uvedl jsem několik údajů, které ukazují, že díky obrovskému úsilí sovětských občanů pracujících v továrnách byla Rudá armáda zásobena dostatečným množstvím dobrých zbraní. Spojenecké dodávky tvořily jen nevelké procento potřeb obrovské armády bojující téměř osamoceně po několik let proti silnému nepříteli.

Nacistické velení připravovalo odvetu za Stalingrad a rozpoutalo v létě 1943 jednu z největších bitev druhé světové války v oblasti Kurska a Bělgorodu. Na frontu vrhlo nejlepší tankové divize vyzbrojené novými typy tanků a samohybných děl, ale v palbě sovětských obránců se z nich staly v několika dnech hromady doutnajících trosek. Rudá armáda nejenže zastavila lavinu fašistických tanků, ale sama přešla v oblasti Orlu do protiútoků a rozvinula rozsáhlou ofenzivní akci na frontě dlouhé více než 2 000 kilometrů. Bitva u Kurska patří k nejvýznamnějším bitvám druhé světové války. Sovětská armáda tímto vítězstvím dosáhla definitivního obratu ve Velké vlastenecké válce. Udržela si strategickou převahu až do úplné porážky fašismu. Veliký úspěch sovětského úderu v roce 1943 dopomohl anglo-americkým vojskům při vylodění v Itálii, kde došlo ke svržení fašistického režimu a v září 1943 Itálie kapitulovala. Velká část země však byla obsazena německými vojsky, která pokračovala ve válečných operacích.

O dosažení pronikavých vítězství nad fašistickými útočníky se nemalou měrou zasloužili partyzáni na dočasně obsazeném území Sovětského svazu.

¹⁷ *Tamtéž*, sv. 6, str. 45 n.

¹⁸ *Tamtéž*.

Íhned po počátku války v létě a na podzim 1941 se rozšířilo na výzvu komunistické strany rozsáhlé hnutí lidových mstitelů. Vojáci, kteří se dostali do obklíčení, místní obyvatelé, muži, ženy i mládež, vytvářeli partyzánské oddíly, jež působily okupačním vojskům veliké ztráty. Postupně se vytvářely partyzánské kraje a oblasti, na nichž byla zavedena sovětská moc. V létě 1943 bylo v nepřátelském týlu více než 200 000 km² pod kontrolou partyzánů, podporovaných statisíci pomocníků z řad obyvatelstva. Partyzáni působili velké těžkosti železniční a silniční dopravě. Stovky vlaků vyhodili do vzduchu, tisíce aut nedojely do cíle. Podle odhadu štábu běloruského partyzánského hnutí vyřadili běloruští partyzáni za tři roky bojů asi půl miliónu hitlerovských vojáků, vyhodili do vzduchu 11 126 vlaků, zničili okolo 18 000 aut, vyřadili 1 355 tanků a 305 letadel a zničili mnoho skladů. Obdobně tomu bylo na Ukrajině a dalších místech na dočasně obsazeném území SSSR.¹⁹

Velká vítězství sovětských národů nalezla obrovský ohlas v národně osvobozenckém hnutí po celé Evropě. Do Jugoslávie muselo fašistické vedení posílat nové a nové divize, ale nebylo sto potlačit mohutnější odpor. Také v Řecku se rozvinulo mohutné hnutí odporu, v němž měli komunisté důležité místo. Dokonce i na území Německa se vytvářelo nebezpečné protifašistické hnutí řízené německými komunisty. Konzervativní síly ve vládnoucích kruzích západních zemí byly hluboce zklamány velkými úspěchy Sovětského svazu a začaly uvažovat o reálných vyhlídkách protisovětské politiky po válce. Sovětský svaz získal tolik úspěchů a čekala jej bezpochyby další vítězství a s nimi růst prestiže i zesílení politické i vojenské pozice. Na konferenci hlav států Velké trojky v Teheráně zvítězily názory těch, kteří navrhovali otevřít co nejdříve tzv. druhou frontu a pokud možno zasáhnout aktivněji do válečných událostí v konečné fázi války proti fašistickému bloku. Ohromná síla Rudé armády, jak se projevila v letních bojích v roce 1943 totiž ukazovala, že Sovětský svaz je schopen dosáhnout vítězství v Evropě sám. Otázka druhé fronty, která po léta byla jádrem rozporů mezi Sovětským svazem a jeho západními spojenci, byla tedy vyřešena stanovením data jejího začátku.²⁰

S příchodem roku 1944 začalo závěrečné období války v Evropě. I když nacistické a s nimi spojené armády satelitů utrpěly v průběhu roku 1943 řadu těžkých neúspěchů, přece jen na východní frontě stály stále početné nepřátelské jednotky. K 1. lednu 1944 to bylo ještě 200 divizí, zatímco na ostatních frontách pouze 20 divizí. Teprve v létě 1944 klesl počet nepřátelských divizí na východní frontě na 171, tj. na 55,6 % všech pozemních vojsk. Proti západním spojencům, kteří v červnu 1944 otevřeli druhou frontu v Normandii, bylo nasazeno 81 divizí.

Rudá armáda v těžkých bojích v zimě a na jaře 1944 osvobodila většinu část svého území a v létě téhož roku vyhnala nepřítel zcela za své předválečné hranice a nastoupila svou osvoboditelskou úlohu. Začala osvobozovat Polsko. Vítězství Rudé armády vyvolalo protifašistické povstání v Rumunsku a tato země přešla na stranu protifašistické koalice. Také v Bulharsku došlo pod vedením komunistů k povstání. Jednotky Rudé

¹⁹ *Dějiny komunistické strany*, str. 523 n.

²⁰ G. A. Děborin, c. d., str. 285 n.

armády spěchaly pak přes Karpaty na pomoc Slovenskému národnímu povstání.²¹

Blížila se konečná fáze války v Evropě. Západní spojenci po vylovení v Normandii pronikli přes Francii, Holandsko a Belgii až ke starým německým hranicím. Poslední zoufalý útok nacistického wehrmachtu byl zastaven v Ardenách anglo-americkými vojsky, když fašistické velení bylo nuceno převést část svých útočících tankových divízi na východní frontu, kde Rudá armáda zahájila urychleně mohutný nástup chtějíc pomoci svým tísněným spojencům.

K 1. lednu 1945 stálo proti vojskům Rudé armády stále ještě 179 divízi, tj. 57 % pozemních vojsk. Ostatní německé jednotky byly rozloženy na okupovaných územích a v Německu.

Úder Rudé armády v lednu 1945 doslova smetl nacistické divize mezi Vislou a Odrou a sovětské tanky se valily německými roviny stále blíže k Berlínu. V únoru 1945 se konala konference v Jaltě, na níž představitelé tří protifašistických mocností se zabývali hlavními problémy poválečné spolupráce, otázkami poválečného uspořádání Německa a dalšími otázkami. V polovině dubna 1945 začal poslední velký úder na nacistické Německo, během něhož byl vojsky Rudé armády dobyt Berlín a spojenecká vojska se setkala na Labi. Dne 9. května 1945 Německo bezpodmínečně kapitulovalo. Vojska Rudé armády rozdrtila i poslední velkou skupinu nacistických armád odmítající kapitulaci na našem území a zachránila Prahu před zničením.

Válka v Evropě skončila vítězstvím protifašistických sil, mezi nimiž měl Sovětský svaz, jak jsme na mnoha příkladech ukázali, zcela rozhodující postavení. Závěrem uvádíme několik strohých čísel, která jsou toho nejlepší důkazem. Sovětské ozbrojené síly bojovaly celkem 1 418 dnů na frontě dlouhé 3 000—6 000 km. V Itálii byla fronta dlouhá 300 km a boje trvaly 663 dní. Západní fronta nedosáhla větší délky než 800 km a trvala 338 dní. Také údaje o ztrátách ukazují, že východní fronta byla naprosto rozhodující. V době války ztratilo nacistické Německo asi 100 000 letadel. Z toho na východní frontě asi 77 000. Ztráty německých vojsk na východní frontě činily 10 miliónů mrtvých, raněných, kteří se již nevrátili do armády a nezvěstných, což je 73 % německých ztrát ve druhé světové válce na všech frontách. Armády satelitů nacistického Německa měly přes 1,580 000 padlých a 578 000 raněných.

Také ztráty Sovětského svazu byly vysoké. Odhadují se na 20 miliónů vojáků a civilistů, kteří tvořili téměř polovinu všech obětí. Byli zavražděni fašistickými zločinci nebo zahynuli v průběhu válečných událostí. Hmotné škody způsobené Sovětskému svazu činily více než 679 miliard předválečných rublů.²²

Sovětské ozbrojené síly se zúčastnily války proti Japonsku a likvidovaly nejsilnější japonské uskupení, Kuantungskou armádu, a tím významně přispěly ke zhroucení odporu Japonska.

Sovětský svaz a jeho národy nesl na svých bedrech hlavní břímě druhé světové války a dosáhl světodějného vítězství.

²¹ *Osvobození Československa Rudou armádou 1944—1945*, sv. 1, Praha 1965, str. 89 n.

²² *Dějiny Velké vlastenecké války*, sv. 6, str. 25 n.